

บทคัดย่อ

โครงการ การศึกษารูปแบบการแก้ไขปัญหาหนี้สินเพื่อการพึ่งตนเองนำไปสู่คุณภาพชีวิตที่ดีในระดับครัวเรือนและชุมชนของบ้านสันติสุข ตำบลนาโเส อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร โดยมีนายศิธรณัฐศักดิ์ ศรีมันตะ เป็นหัวหน้าโครงการ มีผู้เข้าร่วมวิจัย 31 ครอบครัวของบ้านสันติสุข มีทีมวิจัยร่วมดำเนินการทั้งสิ้น 11 คน มีที่ปรึกษา 2 คน จากการทำงานวิจัยที่บ้านสันติสุข พบว่า บ้านสันติสุข เดิมทีเรียกว่า “ป่าดงจิมื่น” ทิศเหนือเป็นป่าสาธารณะ มีอาณาเขตติดกับบ้านหนองผือน้อย ทิศใต้ติดกับหนองน้ำสาธารณะเรียกว่า “หนองปลาตอง” และ “หนองคำตากล้า” มีอาณาเขตติดกับบ้านโสกชุมปูน ทิศตะวันออกติดกับลำห้วยโงมีอาณาเขตติดกับบ้านกุดหิน ตำบลกำแมด ทิศตะวันตกติดกับลำห้วย มีอาณาเขตติดกับบ้านป่าห้วย

บ้านสันติสุข เป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ ที่ตั้งอยู่ในตำบลนาโเส อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร ซึ่งที่ตั้งหมู่บ้านเป็นหมู่บ้านที่อาศัยอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ลักษณะพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มสลับกับที่ดอน ซึ่งพื้นที่ดอนส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ป่า มีลำห้วยแสนลึก (ห้วยโง) ไหลผ่านทางทิศตะวันออกของหมู่บ้าน ซึ่งลำห้วยนี้เป็นแหล่งอาหารที่สำคัญของชาวบ้าน ประชากรส่วนใหญ่ของบ้านสันติสุขประกอบอาชีพเกษตรกรรม ชาวบ้านจะทำนา ซึ่งเป็นกิจกรรมการผลิตหรืออาชีพหลัก ปีละ 1 ครั้งหรือที่เรียกว่าทำนาปี โดยอาศัยน้ำฝนจากธรรมชาติ สำหรับพันธุ์ข้าวที่ปลูกเป็นข้าวเหนียวซึ่งคนในชุมชนบริโภคเป็นหลัก ส่วนที่เหลือจะทำข้าวหอมมะลิ 105 เพื่อขายไว้ใช้จ่ายในครัวเรือน และเป็นรายได้หลักของประชากรในหมู่บ้าน มีระบบการผลิตเป็นระบบเกษตรผสมผสานระหว่างการปลูกข้าว เลี้ยงสัตว์ ปลูกพืชผักสวนครัวตลอดทั้งปี แต่บ้านสันติสุขก็ประสบปัญหาต่างๆ ไม่ต่างกับหมู่บ้านอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาชาวบ้านตกอยู่ในวังวนของหนี้สิน เนื่องจากสภาพสังคมและการดำเนินวิถีชีวิตที่ปรับเปลี่ยนไปตามกระแสสังคมของบริบทนิยมที่เน้นความสะดวกสบายและวัตถุมากขึ้น ทำให้ชาวบ้านต้องดิ้นรนสร้างรายได้ให้กับตนเองและครอบครัวเพื่อสนองตอบความต้องการของตนเองและอำนวยความสะดวกสบาย เพราะชาวบ้านเชื่อว่ามีเงินก็มีอำนาจในการซื้อมากขึ้น ก่อให้เกิดการอพยพแรงงานเข้าไปทำงานในเมืองใหญ่เพื่อเพิ่มรายได้ จากปัญหาที่กล่าวมาข้างต้นเป็นผลพวงของปัญหานี้สินที่ชาวบ้านสันติสุขต้องเผชิญอยู่ในปัจจุบันทั้งสิ้น จากการสำรวจเบื้องต้นของหนี้สินบ้านสันติสุข พบว่า ชาวบ้านสันติสุขไม่มีหนี้สินจำนวน 6 ครอบครัว คิดเป็น 19 % จาก 31 ครอบครัวชาวบ้านสันติสุขเป็นหนี้ทั้งในระบบและนอกระบบ หนี้ในระบบชาวบ้านสันติสุขเป็นหนี้ของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) จำนวน 16 ราย เป็นจำนวนเงิน 1,120,000 หนี้กองทุนหมู่บ้าน 22 ราย คิดเป็น 70.96 % จาก 31 ครอบครัว เป็นจำนวน 1,000,000 บาท จำนวนหนี้สินญาติพี่น้อง 3 ครอบครัว คิดเป็น 9.67 % จำนวนเงิน 147,000 บาท ส่วนหนี้สินนอกระบบ 5 ราย คิดเป็น 16.1% จำนวนเงิน 1,397,500 บาท ซึ่งส่วนใหญ่กู้มาเพื่อทำธุรกิจครอบครัว และซื้อรถยนต์ เจ้าหนี้เงินกู้ส่วนใหญ่เป็นชาวบ้านในหมู่บ้านใกล้เคียงกันและบริษัทรับจัดไฟแนนซ์ทั่วไป

ดังนั้นเพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจและตระหนักถึงสภาพปัญหาและสาเหตุของการเกิดภาวะหนี้สินของชาวบ้านสันติสุขและให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของตนเองและชุมชนมากยิ่งขึ้น จึงได้

จัดทำโครงการวิจัยขึ้นมาโดยการศึกษาครั้งนี้จะทำการศึกษา 4 ลักษณะ คือ 1) ศึกษาบริบทชุมชนจากอดีตจนถึงปัจจุบัน รวมทั้งศึกษาแนวโน้มในอนาคตเพื่อการวางแผนที่ดีในการแก้ไขปัญหาภายใต้ภูมิปัญญาของหมู่บ้านสันติสุข 2) ศึกษาภาวะหนี้สินแหล่งหนี้สิน และเหตุปัจจัยการเกิดหนี้สินของชาวบ้านชุมชนบ้านสันติสุข 3) ศึกษารูปแบบการพึ่งตนเองเพื่อแก้ไขปัญหาหนี้สินนำไปสู่คุณภาพชีวิตในระดับครัวเรือนและชุมชนของบ้านสันติสุข 4) การทดลองปฏิบัติจริงการพึ่งตนเองเพื่อแก้ไขปัญหาหนี้สินสู่คุณภาพชีวิตที่ดี เพื่อการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมและพัฒนาสำหรับการทำงานส่งเสริมการพึ่งตนเองของหน่วยงานอื่น ๆ และสมาชิกในหมู่บ้านต่างๆ ต่อไป จากการดำเนินการวิจัย พบว่างานวิจัยทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในหมู่บ้านสันติสุข เช่น เกิดการเก็บข้อมูลบริบทชุมชน เกิดการเก็บข้อมูลหนี้สิน เกิดการสังเคราะห์ข้อมูลแล้วนำมาวิเคราะห์หาข้อมูลที่เป็นจริงมากที่สุด เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาหนี้สินที่เกิดขึ้นในชุมชน ทำให้นำไปสู่การทำกิจกรรมต่างๆ เพื่อลดปัญหาหนี้สิน ทั้งกิจกรรมเพิ่มรายได้ เช่น ทำน้ำเต้าหู้ น้ำข้าวกล้อง น้ำเสาวรส ขนมหิน ข้าวกล้องงอก ปุ๋ยอินทรีย์ การออม การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การทำบ่อปลา บ่อกบ เป็นต้น กิจกรรมที่ลดรายจ่าย เช่น การลงแขก การสร้างความมั่นคงทางด้านอาหารด้วยการปลูกพืชผักสวนครัวหลังบ้าน การเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ เช่น การศึกษาดูงาน การเข้าคอร์สอบรมสุขภาพ การออม เป็นต้น ซึ่งกิจกรรมที่กล่าวมาทั้งหมดเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาหนี้สินที่เป็นรูปธรรมทั้งสิ้น ชาวบ้านสามารถทำได้จริงและมีความพยายามที่จะแก้ไขปัญหาที่ตนเองและชุมชนเผชิญอยู่